

જ કામ થાય તે જોવા માંગતા હતા. તે મૂર્તિને શોટ સમજાવશે, શોટ જે ખૂબ જટિલ હતા અને અધીરાઈથી તેને તરત જ પૂર્ણ થયેલ જોવા ઈચ્છતા હતા.

આ શોટ્સમાં ટ્રોલી સ્પીડ, મુશ્કેલ એંગલ, ક્લોઝ-અપ વગેરે સામેલ હશે, જે કેમેરામેન માટે સમય લેશે અને ગુરુ દત્તને સ્ખલતામાં સેટ છોડી દેવાનું કારણ બનશે, પરંતુ મૂર્તિ ગુરુ દત્તને ખૂબ જ ગંભીર વ્યક્તિ માનતા હતા, જે પ્રયોગ કરવા માંગતા હતા. એકનું સપનું બીજાનું એ રીતે પૂરું થયું કે લોકો મૂર્તિને 'ગુરુ દત્ત કી આંખ'

પ્રેરણા અને ગર્વકેન્ડ એકબીજાથી દૂર જઈ રહ્યા છે. આ ફિલ્મોનું કેટલું દુઃખદ અને સુંદર છે! અને 'સાહિબ બીબી ઓર ગુલામ'ની નાની વહુ એટલે કે મીના કુમારી ધીમે ધીમે દારૂની આદતને કારણે બર્બાદ થતી જાય છે અને અંતે અદૃશ્ય થઈ જાય છે. આખી વાત પ્રકાશ અને પડછાયાનું નાટક છે, પણ કેટલું

ફિલ્મોમાં પ્રકાશના જાદુગર વી.કે. મૂર્તિ!

ફિલ્મ પ્રોડક્શનની વાત કરીએ તો, સંખ્યાની દૃષ્ટિએ ભારત વિશ્વમાં સૌથી વધુ ફિલ્મો બનાવતા દેશોમાંનો એક છે અને દરેક ફિલ્મના પ્રોડક્શનમાં સિનેમેટોગ્રાફર્સ મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે. બહુ ઓછા લોકો જાણે છે કે વી.કે. મૂર્તિ સ્વતંત્રતા ચળવળમાં સક્રિય હતા, તેથી જ જ્યારે શ્યામ બેનેગલે 1992માં દૂરદર્શન માટે જવાહરલાલ નેહરુના પુસ્તક પર આધારિત 53-એપિસોડની લોકપ્રિય સિરિયલ 'ભારત એક ખોજ' બનાવી, ત્યારે તેમણે વી.કે. મૂર્તિ કેમેરા હેન્ડલ કરવા માટે બોલાવવામાં આવ્યા હતા.

કરી છે. આવા કુશળ કલાકારને 2008માં દાદાસાહેબ ફાળકે પુરસ્કાર મળ્યો એ સારું લાગે છે.

આ એવોર્ડ મેળવનાર તેઓ પ્રથમ સિનેમેટોગ્રાફર છે. અગાઉ 2005માં તેમને એસ્કરડેમમાં ઈન્ટરનેશનલ ઈન્ડિયન ફિલ્મ એકેડમી લાઈફટાઈમ અચીવમેન્ટ એવોર્ડ મળ્યો હતો.

અરીસામાંથી પ્રકાશને પ્રતિબિંબિત કરતો વી.કે. આ વિશેષતાને કારણે જ ગુરુ દત્તને તેમને ઓળખ્યા. વાસ્તવમાં, ગુરુ દત્ત પહેલીવાર રિરેક્ટ કરી રહ્યા હતા, આ ફિલ્મ હતી નવનિકેતનની 'બાજી' (1951). આ જોવા માટે વી.કે. સૂચવ્યું હતું. ક્લબના આ સિનમાં, અરીસામાં પ્રતિબિંબિત દેવ આનંદ તરફ કેમેરા પેન કરે છે, કેમેરા

ગુરુ દત્તના અકાળ મૃત્યુ પછી, વી.કે. મૂર્તિ પોતાને ખૂબ જ એકલતા અનુભવતા હતા, આ પછી તેમણે મુખ્યત્વે પ્રમોદ ચક્રવર્તી માટે જ સિનેમેટોગ્રાફી કરી હતી. મૂર્તિ બ્લેક એન્ડ વ્હાઇટ ફિલ્મોમાં લાઈટિંગનો જાદુ બનાવવામાં એક્સપર્ટ હતા અને હવે ફિલ્મો રંગીન બની રહી હતી, આ પણ તેમના ફિલ્મ પ્રોડક્શનથી દૂર થવાનું એક કારણ બન્યું

પેન જ્યાં ગીતા બાલી ડાન્સ કરી રહી છે. કેમેરાના આ સરળ પ્રવાહે ગુરુ દત્તને પ્રભાવિત કર્યા અને તેમણે તેમની આગામી ફિલ્મ 'જાલ' માટે તેમને કેમેરામેન તરીકે સાઈન કર્યા. ત્યારે કદાચ બંનેએ વિચાર્યું પણ નહીં હોય કે આ રિલેશન આટલો લાંબો ચાલશે. જ્યારે કોઈ બીજા વ્યક્તિ રિરેક્ટ કરી રહ્યું હતું ત્યારે પણ બંને સાથે રહ્યા હતા. ફિલ્મ '12 O'Clock' વિશે વાત કરી રહ્યાં છીએ. આ ફિલ્મના હીરો ગુરુ દત્ત હતા, પરંતુ ડાયરેક્શન પ્રમોદ ચક્રવર્તીએ કર્યું હતું.

એવું નથી કે ગુરુ દત્ત અને વી.કે. મૂર્તિના રિલેશન હંમેશા ખૂબ મૈત્રીપૂર્ણ હતા. બંને વચ્ચે બોલાચાલી થઈ હતી. નસરીન મુન્ની કબીરના પુસ્તકમાં વહીદા રહેમાન કહે છે, બંને એકબીજાને સારી રીતે સમજતા હતા, તેમ છતાં તણાવ હતો. ગુરુ દત્ત તરત

કહેવા લાગ્યા.

વી.કે. મૂર્તિ માત્ર ગુરુ દત્તની નજરમાં જ નહોતા, કારણ કે ગુરુ દત્તની ફિલ્મો સિવાય તેમણે અન્ય ઘણા દિગ્દર્શકો માટે કામ કર્યું અને દર્શકોને અનોખી ફિલ્મો આપી. તે કમાલ અમરોહી સાથે યાદગાર ફિલ્મો 'પાકીઝા' અને રઝિયા સુલતાનનું શૂટિંગ કરી રહ્યા હતા. 'આર પાર' (1954), 'દીદાર' (1992), વગેરે તેમણે કેટલીક ફિલ્મોના કેમેરા સંભાળ્યા છે, જેની દર્શકો અને વિવેચકો બંનેએ પ્રશંસા કરી હતી. વી.કે. મૂર્તિએ 28 ફિલ્મો માટે ફોટોગ્રાફી કરી હતી.

ગુરુ દત્તના અકાળ મૃત્યુ પછી, વી.કે. મૂર્તિ પોતાને ખૂબ જ એકલતા અનુભવતા હતા, આ પછી તેમણે મુખ્યત્વે પ્રમોદ ચક્રવર્તી માટે જ સિનેમેટોગ્રાફી કરી હતી. મૂર્તિ બ્લેક એન્ડ વ્હાઇટ ફિલ્મોમાં

પ્રભાવશાળી!

'કાગઝ કે ફૂલ' અને 'સાહિબ બીબી ઓર ગુલામ' માટે વી.કે. મૂર્તિને ફિલ્મફેર શ્રેષ્ઠ સિનેમેટોગ્રાફરનો એવોર્ડ મળ્યો હતો.

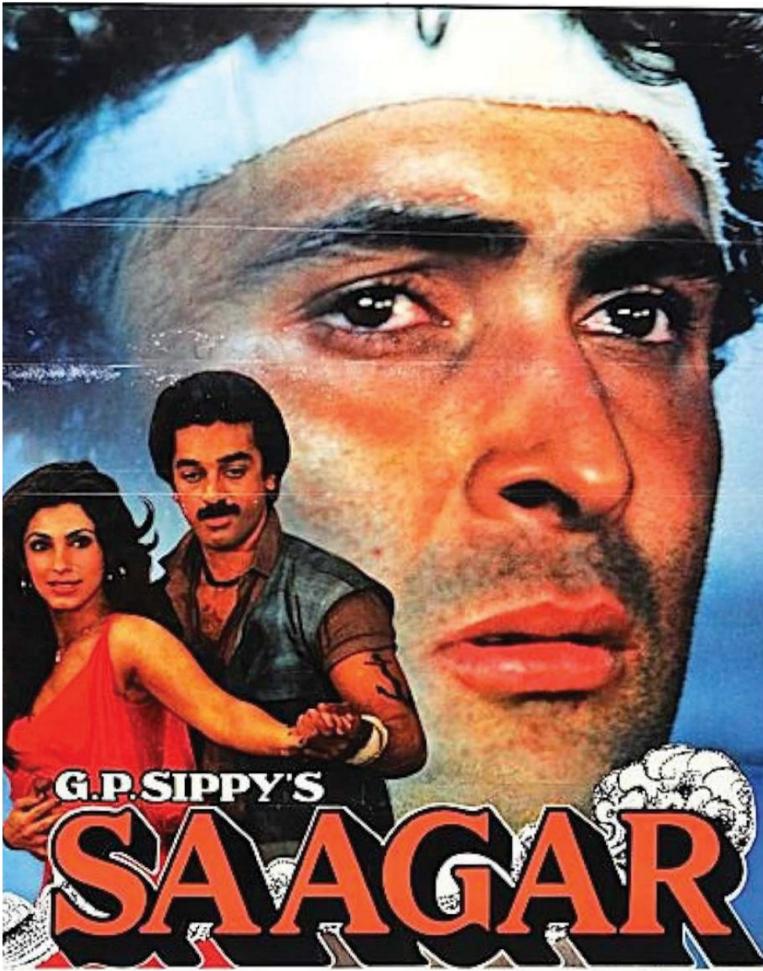
ક્યો સિને-પ્રેમી ફિલ્મ 'ચૌધવીન કા ચાંદ'ના ગીત 'ચૌધવીન કા ચાંદ હો...'નું શૂટિંગ ભૂલી શકે? બીજા સિનેમેટોગ્રાફર કે.યુ. મોહનનના મતે, 'જ્યારે બીજા લોકો તે સમયગાળામાં (1950-60) ફ્લેટ વર્ક કરતા હતા, ત્યારે વી.કે. મૂર્તિ લાઈટિંગનો ઉપયોગ કરવાની કુશળતા આશ્ચર્યજનક છે.'

બહુ ઓછા લોકો જાણે છે કે વી.કે. મૂર્તિ સ્વતંત્રતા ચળવળમાં સક્રિય હતા, તેથી જ જ્યારે શ્યામ બેનેગલે 1992માં દૂરદર્શન માટે જવાહરલાલ નેહરુના પુસ્તક પર આધારિત 53-એપિસોડની લોકપ્રિય સિરિયલ 'ભારત એક ખોજ' બનાવી, ત્યારે તેમણે વી.કે. કેમેરા હેન્ડલ કરવા માટે મૂર્તિને આમંત્રણ આપ્યું. તે દિવસોમાં બહુ પ્લેટફોર્મ ન હોવાથી, નાના-મોટા બધાએ આ કાર્યક્રમને પૂરેપૂરી નિષ્ઠાથી જોયો અને તેની ખૂબ પ્રશંસા કરી. વી.કે. મૂર્તિએ બીબી સાહનીની રચના 'તમસ' પર આધારિત ગોવંદા નિહલાની સિરિયલના છ એપિસોડની સિનેમેટોગ્રાફી પણ કરી હતી. 1992 પછી, તેમણે કામ છોડી દીધું અને બેંગલોરમાં રહેવા લાગ્યા. સિને પ્રેમી અને સિને વિદ્વાન વી.કે. મૂર્તિ ક્યારેય ભૂલી શકાય એમ નથી. વી.કે. મૂર્તિનો જન્મ 26 નવેમ્બર 1923ના રોજ મૈસૂરમાં થયો હતો. પ્રકાશના આ જાદુગર લાંબુ જીવન જીવ્યા કારણ કે તેમની ઉંમર 7મી એપ્રિલ 2014 ના રોજ બેંગલુરુમાં વય સંબંધિત બિમારીઓને કારણે મૃત્યુ પામી ત્યારે તેઓ 91 વર્ષના હતા. તેમના નિધન પછી, સિને-પ્રેમીઓએ તેમને ખૂબ યાદ કર્યા, પરંતુ દુઃખની વાત એ છે કે તેઓ જે સમુદાયના હતા તેનો અર્થ એ છે કે બોલિવૂડના બહુ ઓછા લોકોએ તેમને શ્રદાંજલિ આપી. ●

સિમ્પલ સ્ટોરી છતાં રોમેન્ટિક માસ્ટરપીસ ફિલ્મ 'સાગર'

ભારતીય સિનેમામાં 'શોલે' જેવી બ્લોકબસ્ટર ફિલ્મ આપનાર રિરેક્ટર રમેશ સિપ્પી જ્યારે કોઈ નવી ફિલ્મ બનાવે, ત્યારે દર્શકોની અપેક્ષાઓ આસમાને હોય તે સ્વાભાવિક હોય છે. 1985માં રિલીઝ થયેલી ફિલ્મ 'સાગર' પણ આવી જ એક દર્શકોની અપેક્ષાએ ખરી ઉતરેલી ફિલ્મ છે. ઋષિ કપૂર, કમલ હાસન અને ડિમ્પલ કાપડિયાના લવ ટ્રાઈએંગલની આ સ્ટોરી આજે પણ તેના મ્યુઝિક અને શૂટિંગ માટે યાદ કરવામાં આવે છે. પરંતુ આ ફિલ્મના પ્રોડક્શન પાછળના ઘણા એવા કિસ્સા છુપાયેલા છે, જેના વિશે બહુ ઓછા લોકો જાણે છે. તો ચાલો આજે 'સાગર' ફિલ્મના એવા મજેદાર કિસ્સાઓ વિશે જાણીએ....

રમેશ સિપ્પીએ 'શોલે' પછી 'શાન' અને 'શક્તિ' જેવી મોટા બજેટની એક્શન ફિલ્મો બનાવી હતી, જે બોક્સ ઓફિસ પર ધાર્યું પ્રદર્શન કરી શકી ન હતી. આથી, જાવેદ અખ્તરે તેમને સલાહ આપી કે તેમણે હવે એક ધ્યોર રોમેન્ટિક ફિલ્મ બનાવવી જોઈએ. રમેશ સિપ્પીએ આ વાત માની અને 'સાગર' ફિલ્મનું પ્રોડક્શન શરૂ કર્યું. મજેદાર વાત એ છે કે, જાવેદ

'સાગર' ફિલ્મની સૌથી મોટી ચર્ચા ડિમ્પલ કાપડિયાના કમબેકને લઈને હતી. 1973માં 'બોબી' ફિલ્મ પછી રાજેશ ખન્ના સાથે લગ્ન કરીને ડિમ્પલે ફિલ્મો છોડી દીધી હતી. લગભગ 10-12 વર્ષ પછી તે આ ફિલ્મ દ્વારા ફરી મોટા પડદા પર દેખાઈ રહી હતી. ઋષિ કપૂર અને ડિમ્પલની જોડીને ફરી જોવી એ પ્રેક્ષકો માટે એક મોટું આકર્ષણ હતું

કારણે કમલ હાસન થોડા નારાજ હતા. તેમને આ ફિલ્મને કારણે દક્ષિણ ભારતની ઘણી ફિલ્મો છોડવી પડી હતી. ઋષિ કપૂર સાથે પણ શૂટિંગ દરમિયાન એક મજેદાર અને થોડો અજબ કિસ્સો બન્યો હતો.

રમેશ સિપ્પી શૂટિંગ વખતે કમલ હાસનને 'કમલજી' કહીને બોલાવતા, જ્યારે ઋષિ કપૂરને તેમના ઘરેલું નામ 'ચિન્ટુ' કહીને બોલાવતા. ઋષિ કપૂરને આ બાબતે થોડું ખરાબ લાગ્યું હતું, પણ રમેશ સિપ્પીએ સમજાવ્યું કે તેઓ તેમને પોતાના માને છે એટલે 'જી' નથી લગાવતા.

આર.ડી. બર્મનનું સંગીત 'સાગર' ફિલ્મનો આત્મા છે. 'સાગર કિનારે' અને 'ચેહરા હૈ યા ચાંદ ખિલા હૈ' જેવા ગીતો આજે પણ લોકપ્રિય છે. જોકે, ગીતોની પૂન

કોઈ ભૂલી શકે ખરું એસ.ડી. બર્મનનાં દેવદાસ, સુજાતા અને બંદિનીનાં કલાસિક ગીતો? કેમસ સંગીતકાર સચિન દેવ બર્મને 1950થી 1970 સુધી ત્રણ દાયકામાં ઘણાં લોકપ્રિય ગીતો બનાવ્યાં અને આમાંથી ઘણાં ગીતો એવી ફિલ્મોમાં હતાં જે આજે કલાસિક તરીકે જાણીતા છે. બિમલ રોય, ગુરુ દત્ત, દેવ આનંદ, શક્તિ સમંત અને હર્ષિકેશ મુખર્જીએ તેમની ફિલ્મોના સંગીત માટે એસ.ડી. બર્મનને જ કેમ પસંદ કર્યા હતા? તે સવાલના જવાબ દેવા આજનો આ આર્ટિકલ છે. દેવ આનંદના રેપ્યુટેટ સંગીતકાર બન્યા પછી (બાજી અને ટેક્સી ડ્રાઈવર પછી), એસ.ડી. બર્મને નવા ક્ષેત્ર જીતવાની ઈચ્છા રાખી હતી. ત્યારે બિમલ રોયે પોતાના નિયમિત સંગીતકાર સલિલ ચૌધરીને બદલે એસ.ડી. બર્મનને ફિલ્મ દેવદાસ માટે પસંદ કર્યા. આ ફિલ્મમાં દિલીપ કુમાર, વૈજયંતીમાલા અને સુચિત્રા સેન હતાં. એનું પરિણામ આવ્યું અમર સંગીત!

આ ફિલ્મના ત્રણ મુજરા ગીતો ખૂબ જ સુંદર છે: "જિસે તુ કબૂલ કર લે અબ આગે તેરી મરજી ઓ જોનાવેલે રૂક જા"

લતા મંગેશકરની દિલને સ્પર્શતી અવાજ, સાહિર લુધિયાનવીના ઊંડા શબ્દો, બિમલ રોયના સુંદર શોટ અને વૈજયંતીમાલાની અદા - આ બધા જ ફૂલો સાથે મળી એક નવીનતમ ગુલદસ્તો બનાવ્યો હતો.

તલત મહેમૂદ અને દિલીપ કુમારનું છેલ્લું સાથે રહીને બનાવેલું ગીત 'મિતવા લગી રે યે કેસી' - દુઃખ અને વિરહથી ભરેલું છે. બંગાળની લોકશૈલી અને બાઉલ સંગીતથી સુગંધિત લે સુંદર ગીત (મન્ના 3- ગીતા દત્તના ડ્યુએટ):

"આન મિલો શ્યામ સાંવરે સજન કી હો ગઈ ગોરી"

ફિલ્મમાં તલતના 'કિસ્કો ખબરથી અને વો ના આયેંગે પલટ કર' ફક્ત થોડુંક જ વાગે છે. પણ આ બતાવે છે કે ઓછું પણ સારું હોય તો મોટી અસર કરે છે.

એસ.ડી. બર્મન અને બિમલ રોયે સાથે મળીને જાદુઈ સંગીત રચ્યું!

એસ. ડી. બર્મને હંમેશા યોગ્ય અવાજ પસંદ કરતા. તેમણે તલત મહેમૂદને જલતે હૈં જિસકે લિયે માટે બોલાવ્યા - ખૂબ જ નરમ અને ધીમું ગીત, જેને મજરૂહ સુલતાનપુરીએ કહ્યું 'ગીત નાજુક હૈ મેરા, શીશે સે ભી'.

"તુમ જીયો હજારોં સાલ, સાલ કે દિન હો પયાસ હજાર" આજે પણ લગભગ બર્થડે પર આ ગીત સાંભળવા મળે છે.

આશાજી એ સમયે તેમની મુખ્ય ગાયિકા હતાં. "તુમ જીયો હજારોં સાલ, સાલ કે દિન હો પયાસ હજાર" આજે પણ લગભગ બર્થડે પર આ ગીત સાંભળવા મળે છે. ગીતા દત્તના બચપન કે દિનમાં આશાનું હમિંગ નૂતનની દબાયેલી લાગણી બતાવે છે.

ગીતા દત્તે "નન્હી કલી સોને ચલી"માં ખૂબ જ સારું કામ કર્યું છે. આ ફિલ્મમાં એસ.ડી. બર્મને ગાયક તરીકે પણ શ્રેક્ષ્મ મળ્યો. તેમનો અલગ અવાજવાળું સુન મેરે બંધુ રે ટ્રેન્સેટર બન્યું.

આ ગીતનો અંતરા સ્ત્રીના દૃષ્ટિકોણથી છે (હોતા તુ પીપલ મૈં હોતી અમર લતા તેરી), પણ એસ.ડી. બર્મનની કાચી લાગણીએ તેને સુંદર બનાવ્યું.

1960ના શરૂઆતમાં હાર્ટ એટેક આવ્યો, પણ એસ.ડી. બર્મનની સંગીત યાત્રા થોડી અટકી પરંતુ સાવ બંધ થઈ જાય એવું પણ નહોતું. નવકેતન ફિલ્મોએ 'હમ દોનો' માટે જયદેવને લીધા, પણ બિમલ રોયે બંદિની માટે રાહ જોઈ. આ દરમિયાન આર.ડી. બર્મને પિતા અને લતા વચ્ચેના 6 વર્ષના ઝગડાને ખતમ કરાવ્યો. તેમણે લતાને પોતાની પહેલી ફિલ્મ છોટે નવાબમાં ગવડાવી અને પિતા-લતાના સંબંધ પણ સુધાર્યા.

બંદિનીમાં લતા ફરીથી એસ.ડી. બર્મન સાથે આવી. લતાજીનાં ગીતો નૂતનના રોમાન્ટિક ઉત્સાહ બતાવે છે: "મોરા ગોરા અંગ લઈ લે" આ બધા ગીતોએ હિન્દી ફિલ્મ જગતને ચમકાવ્યું છે, કહો કે જો આ સદાબહાર ગીતો ન બન્યા હોત તો કદાચ હિન્દી ફિલ્મ જગતનું નામ આટલું કેમસ ના હોત! ●

મુવિયાના

ફિલ્મના શૂટિંગમાં ઘણો સમય લાગ્યો હતો, જેના